

Historický organ vo Farskom kostole sv. Žofie

Organový pozitív, ktorý bol pôvodne v Kaplnke Ružencovej Panny Márie, zdobí od roku 2024 inventár farského kostola, možno zaradiť k cenným pamiatkam slovenského organárstva a minimálne skriňa nástroja patrí medzi najstaršie dochované skrine, keďže bola vyrobená v roku 1682.

Od vzniku po rok 1783 (1682 - 1782) O histórii barokového pozitívu toho vieme málo a informácie sú skromnejšieho rozsahu. Podľa zistení z archívnych materiálov sa podarilo zistiť skutočný pôvod nástroja a vyvrátiť tak tvrdenia, ktoré neboli podložené jasnými faktami. V prvom rade bolo potrebné nahliadnuť do sprístupnených častí kroniky farnosti v Rosine pri Žiline pretože pri samotných prácach na organovej skrini bol odkrytý latinský nápis s údajmi o staviteľovi, kňazovi a správcovi farnosti, pre ktorú bol nástroj postavený a taktiež aj rok jeho vzniku. Pred rokom 2023 sa predpokladalo, že nástroj je dielom rajeckej dielne organárskej rodiny Pažických, avšak Dr. Marián Alojz Mayer pri svojom prieskume uviedol možný fakt, že nástroj je starší ako jeho datovanie na prelom 18. a 19. storočia. Čo sa týka príslušnosti k farnosti v Rosine, kroniky toto opisujú nasledovne: *“To, že kostol stál od roku 1645, potvrdzuje aj kanonická vizitácia z r. 1713, preto možno pokladať uvedený fakt za vierohodný. Ten bol postavený „zo štedrosti pána dediča, znamenitého a vznešeného, blahej pamäti Ladislava Révaiho a vďaka pátrom jezuitom, ktorí mali sídlo v Žiline. Tí získali r. 1685 v Rosine niektoré majetky. Podporoval ich aj gróf Pavol Esterházy, majiteľ strečnianskeho panstva. Okolo roku 1725 jezuiti obývali aj jeden dom na hornom konci dediny.“* Pričinili sa aj o postavenie kaplnky sv. Jozefa na Lipovci. Dostavaná bola v r. 1730 a v súčasnosti je najstaršou stavbou v obci. Jezuiti boli v obci zrejme až do zrušenia ich rehole pápežom r. 1773. Po obnovení jezuitskej rehole r. 1814 sa ich pôsobenie v Rosine už neobnovilo. R. 1720 bolo v Rosine 16 daňovníkov, r. 1784 64 domov, 72 rodín a 511 obyvateľov. Podľa kroniky DHZ a kanonickej vizitácie biskupa J. Vuruma z r. 1828 bol pôvodný kostol, postavený r. 1645, sa nachádzal asi 130 – 140 krokov severozápadne od dnešného kostola na pravom brehu rieky Rosinky pri ústí mlynského potoka. Kostol bol celý drevený, mal vyrezávaný chór, **kde stál malý štvor-oktávový organ**. Kostol mal vežu so štyrmi zvonmi. Vedľa kostola bola postavená drevená škola so slamenou strechou (na mieste starej fary).“ V texte kroniky sa síce nijak nespomína rok postavenia organa, ale je viac menej isté, že týmto organom bol práve zreštaurovaný pozitív z Kaplnky Ružencovej Panny Márie v Pružine.

Takmer 100 rokov, z ktorých nie je nič jasné (1783 - 1877) Ako to už bolo v značnej časti dejín našich sakrálnych stavieb, aj v Rosine drevený kostol nahradil kostol murovaný. Stalo sa tak definitívne v roku 1776, kedy bol dokončený nový barokový kostol. Je veľmi pravdepodobné, že organový pozitív bol transferovaný zo starého dreveného kostola do nového, kde mohol slúžiť ďalších 7 rokov. V roku 1783 postavila organárska dielňa rodiny Pažických z neďalekého Rajca nový jednomanuálový organ s pedálom, ktorý mal 9 registrov. Túto informáciu si je možné obhájiť citáciou z dielenskej knihy rodiny Pažických kde stojí: *“ 1783 Do Rosini 9 Mutac. 300 zl.”* Nástroj zanikol pravdepodobne v roku 1938, kedy do Rosiny transferovali organ z Katedrály v Žiline. Tento nástroj sa zachoval do dnešných dní. Dá sa preto s veľkou istotou predpokladať, že Pažickí pri stavbe nového organa pozitív vzali do svojej dielne a tam ho opravili. Časť drevených píšťal pochádza práve z ich dielne. Taktiež prospektové píšťaly vykazujú rysy ich píšťalárskeho remesla. Takisto časť rezbárskej výzdoby skrine nezodpovedá vzniku nástroja, ale obdobiu rokoka, teda obdobiu okolo roku 1783. Otázkou je či bol pozitív do roku 1878 niekde umiestnený alebo zostal na sklade dielne v meste organárstva, Rajci.

Od daru po ruinu (1879-2023) Z tohto obdobia nám nie sú známe žiadne opravy, ktorými by pozitív prešiel. Vzhľadom na polohu obce Pružina medzi vrchmi, teda jej odľahlosť zaručila, že do nástroja sa nedostal fušer a tak sa nám zachoval vo veľmi intaktnom stave, aj keď značne zničený. Pozitív musel dlhé desaťročia chátrať a stal sa aj obeťou vandalizmu. V roku 1981

preskúmal nástroj organológ Otmar Gergelyi a napísal vtedajšiemu správcovi farnosti list, v ktorom uviedol, že nástroj je starší ako kaplnka a pochádza z prelomu 18. a 19. storočia. Nejaké menšie opravy alebo snaha o údržbu prebiehali, aj keď nevhodným až fušerským spôsobom. Napriek tomu treba povedať, že vďaka tomu sa nám zachovala napríklad takmer kompletná korunná rezba na rímse organovej skrine. Poslednú ranu dostal nástroj pri celkovej rekonštrukcii kaplnky, kedy sa ho prílišní nadšenci rozhodli obohatiť o "kredencový" modro-biely náter. V roku 2022 sa rozhodlo o reštaurovaní, preto bola po prevedení prieskumu vypracovaná dokumentácia projektu a v roku 2023 sa nástroj podarilo reštaurovať do stavu, ktorý zodpovedá obdobiu jeho vzniku s prispôbením povrchovej úpravy skrine s jeho novým miestom určenia a síce farským kostolom sv. Žofie v Pružine. Práce vykonala firma Filip Harant - Atelier Organum zo Zborova nad Bystricou, reštaurovanie kovových píšťal previedol cinár Jiří Langlauf s organárom Ivanom Bokom z Krnova.

Organový 4-registrový pozitív má mechanické trčkové traktúry a zásuvkovú vzdušnicu. Celý nástroj je umiestnený v jednej skrini na jednej vzdušnici. Vzdušnica manuálu je umiestnená nad postamentom v úrovni prospektu. V postamente sú umiestnené dva klinové viacfaldové mechy s manuálnym čerpaním vzduchu pomocou kožených remeňov. Prístup do píšťaliska je možný len z prednej strany a to po vybratí píšťal prospektu. Klaviatúra manuálu je umiestnená na zadnej strane skrine v úrovni vzdušnice. Dlhšie klávesy majú obloženie z orechového dreva, kratšie klávesy sú z tisu. Registre sa ovládajú profilovanými drevenými manubriami a nad nimi sú atramentom, ručne písané pergamenové štítky s okrajovým dekorom zlatou farbou nalepené na tenkých orechových doštičkách. Nástroj má krátku veľkú oktávu (C,D,E,F,G,A,B,H). Prospekt je delený do troch rovných píšťalových polí v počte píšťal 7-7-7 s najväčšími píšťalami v strednom poli. Technicky je organ riešený veľmi jednoducho. Je použitá trčková mechanika a registrové zásuvky sa ovládajú vyťahovaním z boku skrine pomocou drevených profilovaných manubrií. Celý nástroj stojí na drevenom pódiu, v ktorom je umiestnený elektrický ventilátor, vzduchovody a regulátor vzduchu, prepojený s mechi.

Usporiadanie prospektu: zľava do prava pri čelnom pohľade (píšťaly registra Principal 2´)

Ľavé pole: *c - d - e - fis - gis - b - c*

Stredné pole: *B - G - E - C - D - F - A*

Pravé pole: *h - a - g - f - dis - cis - H*

Staviteľ:	Martinus Szussol, Ján a Peter Pažický (odhad)
Rok postavenia:	1682, 1783
Traktúry:	Mechanické, Trčkové
Vzdušnica:	Zásuvková
Tlak vzduchu:	42 mm Vodného stĺpca (420 Pa)
Počet registrov:	4
Počet píšťal:	180
Rozsah manuálu:	C - c ^{'''} , 45 kláves a tónov
Usporiadanie tónov vzdušnice:	Chromaticky, zľava c ^{'''} - C

Dispozícia: registre sú umiestnené na vzdušnici v poradí od prospektu

PRINCIPAL (2´) - Cylindrické otvorené píšťaly z organového kovu, C - c['] v prospekte, cis['] - c^{'''} vnútri za prospektom, bez brád, ladené ústím, na tóne fis^{''} repetícia na 3['] polohu

COPL MINOR (4´) - C - c^{'''} Kvadratické kryté píšťaly, ladené posuvnou zátkou s kolíkom

OCTAVA (1´) - C - h[']/fis^{''} - c^{'''} Kónické otvorené píšťaly z organového kovu, c^{''} - f^{''} Cylindrické otvorené píšťaly z organového kovu, bez brád, ladené ústím, na tóne c^{''} repetícia na 1 1/2['] polohu, na tóne fis^{''} repetícia na 2['] polohu

COPL MAIOR (8´) - C - c^{'''} Kvadratické kryté píšťaly, ladené posuvnou zátkou s kolíkom